

Prof. dr. Jasna Duraković
Univerzitet u Sarajevu / University of Sarajevo
Fakultet političkih nauka / Faculty of Political Sciences
jasna.durakovic@fpn.unsa.ba

UDK 37.035(497.6)

Stručni članak

**ZNAČAJ RODNO ODGOVORNOG OBRAZOVANJA U BOSNI
I HERCEGOVINI: NUŽNOST PROMJENE OBRAZOVNIH
I UDŽBENIČKIH POLITIKA**

**THE IMPORTANCE OF GENDER RESPONSIBLE EDUCATION
IN BOSNIA AND HERZEGOVINA – THE NEED TO CHANGE
EDUCATIONAL AND TEXTBOOK POLICIES**

Sažetak

Obrazovne ustanove u Bosni i Hercegovini spadaju u najvažnije institucionalne nosioce procesa socijalizacije djece i mladih, kao i kreiranja i prenošenja društveno vrednovanih znanja i vještina. Rodno odgovorno obrazovanje je od izuzetne važnosti za lični razvoj i kvalitet života svakog čovjeka, jer predstavlja značajan faktor demokratizacije, ekonomskog razvoja, prosperiteta i održivosti svakog društva. Ovaj rad bavi se pitanjem rodne diskriminacije u sistemu obrazovanja, koja je naročito opasna, jer direktno podržava stereotipe o nejednakosti djevojčica i dječaka, muškaraca i žena. U Bosni i Hercegovini je neophodno kreirati i implementirati adekvatna zakonska rješenja za unapređenje sistema obrazovanja, koji će uistinu voditi brigu o balansu postojećih rodnih hijerarhija kroz promjenu obrazovnih i udžbeničkih politika.

Ključne riječi: *rodno odgovorno obrazovanje, rodna diskriminacija, rodni stereotipi, obrazovne politike, udžbeničke politike*

Summary

Educational institutions in Bosnia and Herzegovina should be among the most important institutional bearers of the process of socialization of children and youth, as well as the creation and transfer of socially valued knowledge and skills. Gender responsible education is especially important for the personal development and quality of life of every person, because it is a significant factor in democratization, economic development, prosperity and sustainability of any society. This article addresses the issue of gender discrimination Gender in the education system, which can be particularly dangerous because it directly supports stereotypes about inequality between girls and boys, men and women. In Bosnia and Herzegovina, it is

necessary to create and implement proper laws to improve the overall education system, which will truly take care of the balance of existing gender hierarchies through changes in education and textbook policies.

Keywords: *gender responsible education, gender discrimination, gender stereotypes, educational policies, textbook policies*

Uvod

Ravnopravnost spolova predstavlja jedan od temeljnih principa ljudskih prava i osnovnih sloboda. Princip ravnopravnosti temelji se na zajedničkim pojmovima jednakih prava, jednakog tretmana, jednakih mogućnosti i jednakih rezultata u smislu prava i sloboda žena i muškaraca. Adnan Kadribašić napominje da se pojam *ravnopravnost spolova* odnosi na položaj žena i muškaraca i u pravilu se promatra iz aspekta cijelog društva. Ovaj pojam je neodvojiv od pojmova *ljudska prava i slobode* i *zabrana diskriminacije*. Uživavanje ljudskih prava i osnovnih sloboda i zaštita od diskriminacije temeljne su pretpostavke za postizanje ravnopravnosti spolova. Tako svi sporazumi u oblasti ljudskih prava zahtijevaju od država članica da osiguraju uživanje ljudskih prava i osnovnih sloboda, te da uspostave sisteme za zaštitu od diskriminacije.¹

Bosna i Hercegovina suočava se i danas sa problemom rodne nejednakosti, jer živimo u društvu gdje su i dalje snažno prisutni rodni stereotipi, pa se često postavlja pitanje: da li smo postali (ostali) imuni na rodnu diskriminaciju? Rodni stereotipi i predrasude su generalni sudovi koji se donose često kao netačni zaključci o osobama zbog njihovog spola i kao takvi predstavljaju jedan od osnovnih uzroka diskriminacije na osnovu spola, kršenja prava i neravnopravnosti. Kada govorimo o pojmu rodnih stereotipa i predrasuda, onda tu pravimo vezu uz pojam rodnih uloga, odnosno za pojam roda. Kadribašić dalje navodi da su prethodne analize pokazale da u Bosni i Hercegovini postoje rodni stereotipi i predrasude, te da ovi podaci pokazuju kako većina stanovnika iskazuje patrijarhalne stavove kada su u pitanju uloge žena i muškaraca u BiH, odnosno da iskazuju slaganje s rodnim ulogama po kojima su muškarcima primjerenije uloge u sferi javnog života, dok su ženama primjerenije uloge u sferi privatnog života.²

¹ Kadribašić, A. 2020. *Priručnik za uključivanje principa ravnopravnosti spolova u zakone i politike*. UNDP i UN Women, Sarajevo, str. 9.

² Kadribašić, A. 2020. *Priručnik za uključivanje principa ravnopravnosti spolova u zakone i politike*. UNDP i UN Women, Sarajevo, str. 12.

Neprestano smo izloženi rodnim predrasudama, zato se naprosto čini da nam je rodna diskriminacija ukorijenjena u društvu. Svakodnevno igramo rodne uloge koje nam je društvo uredilo i nametnulo kao prihvatljivo. Generiramo prepoznatljive životne situacije koje nosimo iz naslijeđa od naših majki, očeva, šire porodice, tradicije, škole i obrazovnog sistema, religije, medijske i kulturne industrije.³

Zato bi imperativ za sve obrazovne ustanove u Bosni i Hercegovini morao biti da budu najvažniji institucionalni nosioci procesa socijalizacije djece i mladih, kreiranja i prenošenja društveno vrednovanih znanja i vještina. Lični razvoj i kvalitet života svakog čovjeka mora da sadrži odgojne i obrazovne sistemske komponente rodne osviještenosti, jer je rodno odgovorno obrazovanje značajan faktor unapređenja ekonomskog razvoja, prosperiteta, održivosti i demokratizacije svakog društva.

Predmetni fokus ovog rada je rodna diskriminacija u sistemu obrazovanja u Bosni i Hercegovini. Primarni cilj rada je proučiti i potvrditi postojeći problem rodne diskriminacije u društvu, koji u velikoj mjeri otežava efikasnu implementaciju rodno odgovornih politika u sistem obrazovanja. Sekundarni cilj je ponuditi moguća rješenja u smislu kvalitetnog programiranja obrazovnih i udžbeničkih rodno odgovornih politika. Nakon provedenih analiza, potvrđena je vidna rodna diskriminacija u sistemu obrazovanja u Bosni i Hercegovini, te je kao takva od zakonodavnih i obrazovnih institucija okarakterizirana kao vrlo opasna.⁴

Glavna hipoteza ovog rada temelji se na argumentu postojanja rodne nejednakosti, koja je još uvijek duboko ukorijenjena u bh. društvu. Rodna diskriminacija direktno podržava stereotipe o nejednakosti djevojčica i dječaka, muškaraca i žena, te se i danas nameće kao prihvatljiva društvena vrijednost. Takve vrijednosti stoje na čvrstim polugama moći i utjecaja i često nameću svoje dominantno muške okvire kod kreiranja politika u oblasti odgoja i obrazovanja, koji otežavaju efikasnu implementaciju rodno odgovorne obrazovne i udžbeničke legislative u BiH. Zbog toga je neophodno za sve obrazovne ustanove da jačaju sistem obrazovanja, kao i sve sastavne

³ Vidjeti više u: Šuta-Hibert, M. ur. 2015. *Rodni stereotipi: zvuči poznato?* TPO fondacija, Sarajevo, str. 19-23.

⁴ Pogledati više u dokumentu: *Obrazovanje i ravnopravnost spolova – analiza zastupljenosti problematike ravnopravnosti spolova u udžbenicima*, 4. 2. 2010. [file:///C:/Users/LAptop/Downloads/Zaklju%C4%8Dci%20s%20tematske%20sjednice%20%26quot%3BObrazovanje%20,0i%20ravnopravnost%20spolova%20-%20analiza%20zastupljenosti%20problematike%20ravnopravnosti%20spolova%20u%20ud%20%C5%BEbenicima%26quot%3B%20\(04.02.2010.\)%20\(2\).pdf](file:///C:/Users/LAptop/Downloads/Zaklju%C4%8Dci%20s%20tematske%20sjednice%20%26quot%3BObrazovanje%20,0i%20ravnopravnost%20spolova%20-%20analiza%20zastupljenosti%20problematike%20ravnopravnosti%20spolova%20u%20ud%20%C5%BEbenicima%26quot%3B%20(04.02.2010.)%20(2).pdf) (pristupano 24 .6. 2021).

elemente tog sistema (vrtiće, škole, univerzitete, istraživačke institute, nastavno osoblje, nastavne planove i programe, udžbenike i drugu nastavnu literaturu) kroz vođenje brige o balansu postojećih rodni hijerarhija, gdje se podjednako trebaju osnaživati djevojčice i dječaci, djevojke i mladići, žene i muškarci, kao i svi oni koji na izvjestan način participiraju u obrazovnom procesu, proizvodnji i unapređenju kvaliteta znanja koje se prenosi novim generacijama.

Metodologija

Ovaj rad rukovodi se metodom kvalitativne analize sadržaja već postojećih objavljenih relevantnih istraživanja, tekstova, knjiga, zakona i pravnih propisa, strategija, međunarodnih pravnih dokumenata i konferencija u oblasti zaštite i afirmacije ženskih ljudskih prava, koji su se bavili pitanjem rodne ravnopravnosti i kroz analize detektirali postojeću rodnu diskriminaciju u okviru obrazovnih i udžbeničkih politika u Bosni i Hercegovini.

Primjenom metode kvalitativne analize sadržaja u radu će se napraviti jasna komparacija navedenih podataka iz relevantnih izvora u vremenskom slijedu i prostornim odnosima. Ovaj metod će omogućiti proučavanje mogućih promjena društvenih pojava i ponašanja (promjene u obrazovnom procesu u kontekstu rodno odgovornih politika) u određenom vremenskom razdoblju (vremenski okvir obuhvata period od 2010. godine kada je prvi put napravljena sveobuhvatna analiza obrazovnih politika do 2022. godine) u Bosni i Hercegovini.

Udžbenička politika u obrazovnom sistemu u Bosni i Hercegovini

Analizom sadržaja provedenog istraživanja, koje se osvrće na neophodne promjene udžbeničke politike u obrazovnom sistemu u BiH, primjetno je da se podjela zanimanja još uvijek vidno reflektira kroz rodno neosjetljive udžbeničke politike: muškarci koji se spominju u udžbenicima su uglavnom državnici, službenici, vojna lica, političari, policajci, sveštenici, heroji, dok se žene uglavnom spominju samo kao žene sa sela, majke i domaćice.⁵ Vrlo

⁵ Pogledati više u dokumentu: Obrazovanje i ravnopravnost spolova – analiza zastupljenosti problematike ravnopravnosti spolova u udžbenicima, 4. 2. 2010. [file:///C:/Users/LAPtop/Downloads/Zaklju%C4%8Dci%20s%20tematske%20sjednice%20%26quot%3BObrazovanje%20,0i%20ravnopravnost%20spolova%20-%20analiza%20zastupljenosti%20problematike%20ravnopravnosti%20spolova%20u%20ud%C5%BEbenicima%26quot%3B%20\(04.02.2010.\)%20\(2\).pdf](file:///C:/Users/LAPtop/Downloads/Zaklju%C4%8Dci%20s%20tematske%20sjednice%20%26quot%3BObrazovanje%20,0i%20ravnopravnost%20spolova%20-%20analiza%20zastupljenosti%20problematike%20ravnopravnosti%20spolova%20u%20ud%C5%BEbenicima%26quot%3B%20(04.02.2010.)%20(2).pdf) (pristupano 24. 6. 2021).

rijetko se ili gotovo nikako ne spominju žene naučnice u udžbenicima, a udžbenici historije nerijetko zanemaruju plejadu hrabrih i zaslužnih žena, koje su mijenjale tok historije u vremenu velikih ratova ili onih koje su u značajnoj mjeri obilježile našu prošlost.

Udžbenici u osnovnim i srednjim školama, koji u potpunosti ignoriraju jedan spol, šalju pogrešnu sliku o tome šta je sve dobro za učenike/ice. Zajedno s već formiranim društvenim percepcijama o tome šta je prikladno za djevojčice a šta za dječake, oni rađaju dodatne negativne stereotipe o tome šta vole ili znaju dječaci, a šta djevojčice. Na koncu, sve to u značajnoj mjeri reflektira se na odabir srednje škole. Vrlo često formiraju se stereotipi da su žene bolje u zanimanjima koja zahtijevaju pružanje brige (njegovateljice, odgajateljice, medicinske sestre i sl.) ili u zanimanjima koja ne traže od žena da donose neke krupne odluke, dok su muškarci mnogo bolji u zanimanjima poput majstora, ekonomista, inženjera i građevinaca. Obrazovni sistem kao takav nužno nameće atmosferu u školama koja vrlo često reflektira rodne stereotipe, i to najviše u segmentu podjele poslova. U školama su često zanimanja rodno podijeljena, pa se nerijetko desi da je baš muškarac nastavnik fizičkog ili direktor, dok su žene psihologinje, pedagogice, sekretarice i sl. Takva podjela zanimanja dodatno se potvrđuje neadekvatnim udžbeničkim politikama.⁶

Međunarodnopravni dokumenti i postojeći zakonski okvir u BiH

UN je zasigurno dao enorman doprinos u unapređenju ženskih ljudskih prava. Međunarodna zajednica je davno prepoznala političku važnost priznavanja jednakih prava žena i muškaraca i važnost u eliminaciji podređenog položaja žena u svijetu, a tu činjenicu potvrđuju brojni međunarodnopravni dokumenti i stotine tematskih svjetskih konferencija koje su bile posvećene ženskim ljudskim pravima.

Svi međunarodni pravni instrumenti koji štite ljudska prava te uključuju i rodno specifične pravne instrumente sačinjavaju međunarodno priznati skup standarda za postizanje ravnopravnosti spolova. Oni moraju funkcionirati kao okviri, smjernice i direktive za sve zemlje koje ih ratificiraju, te na taj način usmjeriti zemlje u njihovom naporu da ostvare ravnopravnost spolova, zaštite i promoviraju ljudska prava žena i muškaraca.

⁶ Vidjeti više u: Šuta-Hibert, M. ur. 2015. *Rodni stereotipi: zvuči poznato?* TPO fondacija, Sarajevo, str. 20-21.

Progresivno razmišljanje koje se desilo na nivou Vijeća Evrope vodilo je novom razumijevanju ravnopravnosti žena i muškaraca, tako da je još 1988. godine usvojena *Deklaracija o ravnopravnosti žena i muškaraca* kao prvi dokument u kojem se ističe da je ravnopravnost među ženama i muškarcima temeljno načelo ljudskih prava. Ova deklaracija potvrđuje načelo ljudskih prava i ističe područja u kojima treba provesti akcije kako bi se postigla ravnopravnost spolova.⁷

U Bosni i Hercegovini ravnopravnost spolova utvrđena je kao jedan od ciljeva razvoja države. Zakon o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini, koji je donesen 2003. godine, utvrdio je potrebu djelovanja u korist ravnopravnosti spolova. Ravnopravnost spolova nužno podrazumijeva da osobe muškog i ženskog spola moraju jednako biti prisutne u svim područjima javnog i privatnog života, da imaju jednak status, jednake mogućnosti za ostvarivanje svih prava, kao i da imaju jednaku korist od ostvarenih rezultata.⁸

Komisija za ostvarivanje ravnopravnosti spolova Predstavničkog doma Parlamentarne skupštine BiH⁹ održala je sada već davne 2010. godine tematsku sjednicu pod nazivom “*Obrazovanje i ravnopravnost spolova: Analiza zastupljenosti problematike ravnopravnosti spolova u udžbenicima*”. Sjednici su prisustvovali predstavnici entitetskih i kantonalnih gender komisija, državnih, entitetskih i kantonalnih ministarstava iz oblasti obrazovanja, državnih i entitetskih gender agencija i gender centara, Agencije za predškolsko, osnovno i srednje obrazovanje, Institucije ombudsmena za ljudska prava BiH, nevladinih organizacija koje se bave promoviranjem ljudskih prava i vrijednosti, a prvenstveno ravnopravnosti spolova, te međunarodnih organizacija u Bosni i Hercegovini.

Rodna analiza sadržaja udžbenika u Bosni i Hercegovini, koja se razmatrala na ovoj sjednici, ukazala je na mnogobrojne nedostatke i slabosti, a naročito sljedeće: djevojčice i žene su brojno manje zastupljene, muškarci se najčešće predstavljaju kao nosioci zanimanja, aktivnosti u domaćinstvu prvenstveno se

⁷ Vidjeti više u: Hadžiomerović-Muftić, H., Idžaković, F., Petrič, N., Zahiragić, A. 2011. *Komentar Zakona o ravnopravnosti spolova*. Helsinški parlament građana, Banja Luka, str. 6-14.

⁸ Zakon o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini, prečišćeni tekst (“Službeni glasnik BiH”, br. 32/10), član 9. tačka b, str. 3.

⁹ Pogledati više u dokumentu: *Obrazovanje i ravnopravnost spolova – analiza zastupljenosti problematike ravnopravnosti spolova u udžbenicima*, 4. 2. 2010. [file:///C:/Users/LAptop/Downloads/Zaklju%C4%8Dci%20s%20tematske%20sjednice%20%26quot%3BObrazovanje%20,0i%20ravnopravnost%20spolova%20-%20analiza%20zastupljenosti%20problematike%20ravnopravnosti%20spolova%20u%20ud%20%C5%BEbenicima%26quot%3B%20\(04.02.2010.\)%20\(2\).pdf](file:///C:/Users/LAptop/Downloads/Zaklju%C4%8Dci%20s%20tematske%20sjednice%20%26quot%3BObrazovanje%20,0i%20ravnopravnost%20spolova%20-%20analiza%20zastupljenosti%20problematike%20ravnopravnosti%20spolova%20u%20ud%20%C5%BEbenicima%26quot%3B%20(04.02.2010.)%20(2).pdf) (pristupano 24. 6. 2021).

prikazuju kao ženske, žene se češće prikazuju kao majke nego muškarci kao očeви, djevojčice i žene češće se prikazuju kao pasivne i emotivne, a dječaci i muškarci su više aktivni i poduzetni, upotrebljava se generički muški rod, udžbenike uglavnom pišu muškarci, a također i tekstove koji se uvrštavaju u njih.¹⁰

Zakonom o ravnopravnosti spolova u BiH¹¹ propisana je obaveza usklađivanja svih državnih i entitetskih zakona s odredbama ovog zakona, stoga su doneseni sljedeći zaključci:

1. uskladiti državne, entitetske i kantonalne zakone iz oblasti obrazovanja sa Zakonom o ravnopravnosti spolova BiH;
2. osigurati da se putem zajedničkog jezgra nastavnih programa i planova promovira ravnopravnost spolova i da se planovima i programima te metodologijom rada osigura uspostavljanje obrazovnog sistema koji će garantirati eliminaciju onih nastavnih programa koji sadrže stereotipnu društvenu ulogu muškarca i žene, a koji za posljedicu imaju diskriminaciju i neravnopravnost spolova;
3. osigurati ravnopravnu zastupljenost spolova u tijelima za uspostavljanje standarda u obrazovanju u Bosni i Hercegovini, stručnim institucijama entiteta i kantona i Brčko distrikta BiH, kao i drugim stalnim i povremenim stručnim tijelima;
4. osigurati upotrebu rodno osjetljivog jezika u pisanju funkcija, zvanja, statusa;
5. zakonom predvidjeti, kao težu povredu obaveza, nasilje na osnovu spola, uznemiravanje i seksualno uznemiravanje, te propisati kazne za nepreduzimanje odgovarajućih mjera i efikasnih mehanizama protiv diskriminacije i uznemiravanja na osnovu spola i seksualnog uznemiravanja.¹²

¹⁰ Isto parafrazirano prema dokumentu: Obrazovanje i ravnopravnost spolova – analiza zastupljenosti problematike ravnopravnosti spolova u udžbenicima, 4. 2. 2010. file:///C:/Users/LAPtop/Downloads/Zaklju%C4%8Dci%20s%20tematske%20sjednice%20i%20obrazovanje%20,0i%20ravnopravnost%20spolova%20-%20analiza%20zastupljenosti%20problematike%20ravnopravnosti%20spolova%20u%20ud%C5%BEbenicima%20(04.02.2010.)%20(2).pdf (pristupano 24. 6. 2021).

¹¹ Zakon o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini, prečišćeni tekst ("Službeni glasnik BiH", br. 32/10), član 30. tačka b i tačka c, str. 8.

¹² Pogledati više u dokumentu: Obrazovanje i ravnopravnost spolova – analiza zastupljenosti problematike ravnopravnosti spolova u udžbenicima, 4. 2. 2010.

file:///C:/Users/LAPtop/Downloads/Zaklju%C4%8Dci%20s%20tematske%20sjednice%20

Od 2010. godine do danas nije napravljen značajan iskorak u promjeni obrazovnih i udžbeničkih politika, koje i dalje po ustaljenoj matrici promoviraju rodnu diskriminaciju i produbljuju rodne stereotipe.

Programiranje obrazovanja kroz promjenu obrazovnih i udžbeničkih politika

U međunarodnom promišljanju sve je prisutnija svijest o važnosti roda i svijest o značenju ravnopravnosti spolova sa svim što se implicira u odnosu na historijsku pozadinu i kulturno razumijevanje. Evropska unija je godinama sistemski radila na promociji rodno osviještene politike, koja se razvila u dosljedan pristup, slijedeći UN-ovu Konferenciju o ženama održanu 1995. godine u Pekingu.¹³ Pekinškom deklaracijom ističe se važnost ulaganja u obrazovanje žena, kako bi se ostvarila visoka društveno-ekonomska dobit i definiralo rodno ravnopravno obrazovanje kao jedno od najboljih sredstava za postizanje održivog razvoja.¹⁴

Dakle, ukoliko želimo postići stvarni društveni napredak i postići obrazovanje za sve, rod se ne smije posmatrati kao odvojen zadatak u sklopu rada na programiranju obrazovanja. Sav rad na planiranju i implementaciji treba posmatrati iz perspektive roda, koja se može shvatiti kao naočale. Tako se, kako navode Gavrić i Stojić, kroz jedno staklo mogu posmatrati potrebe djevojčica, dok se kroz drugo staklo mogu posmatrati potrebe dječaka, a slika će biti cjelovita samo ako se gleda kroz oba stakla ravnomjerno.¹⁵

Obrazovni sistem u BiH mora omogućiti pravo na rodno osjetljivo obrazovanje, koje treba biti osigurano bez diskriminacije po bilo kojoj osnovi, te je nužno da se osigura pristup obrazovnim aktivnostima za sve pojedince. Bitno je istaknuti potrebu za promocijom demokratske kulture u školama i obrazovnim ustanovama u kojima svi podjednako mogu razvijati znanja i

“Obrazovanje%20i%20ravnopravnost%20spolova%20-
%20analiza%20zastupljenosti%20problematike%20ravnopravnosti%20spolova%20u%20ud
%C5%BEbenicima”%20(04.02.2010.)%20(2).pdf (pristupano 24. 6. 2021).

¹³ Vidjeti više u: Misija OEBS-a u Crnoj Gori, 2017. *Zakoni za žene i muškarce: Praktični vodič za rodno-senzitivno zakonodavstvo*, OEBS, Podgorica, str. 9.

¹⁴ Vidjeti više u dokumentu: Filipović-Hadžiabdić, S. ur. 2008. *Pekinška deklaracija i platforma za akciju*. Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice BiH i Agencija za ravnopravnost spolova BiH, Sarajevo. <https://arsbih.gov.ba/wp-content/uploads/2014/01/04-PEKINSKA-DEKLARACIJA-kb.pdf> (pristupano 27. 6. 2021).

¹⁵ Vidjeti više u knjizi: Gavrić, S., Stojić, H. 2011. *Žene u Bosni i Hercegovini: Dolje ti je Rijeka, dolje ti je pruga*. Buybook, Sarajevo.

vještine koje su im potrebne za sudjelovanje, preuzimanje inicijative, snalaženje i adaptaciju u društvenim promjenama i rodnom partnerstvu, koji su preduvjet potpunog ispunjenja potreba svakog pojedinca. Sve prethodno navedeno podrazumijeva nužno drugačiji pristup kroz procjenu potreba i prioriteta onih grupa koje su isključene i grupa sa drugačijim potrebama učenja u odnosu na specifičnost konteksta. Potrebno je utvrditi i poduzeti korake koji će ispraviti diskriminacijske politike kojima se ograničava pristup mogućnostima učenja.

Sastavni dio obrazovne reforme u Bosni i Hercegovini trebala bi biti procjena potreba, kao i češće institucionalno provođenje temeljitih rodničkih analiza, koje bi zasigurno u relativno kratkom periodu počele rješavati postojeći problem rodno neosjetljivog obrazovnog sistema.

Ključni faktori koji bi mogli utjecati na povećanje rizika od rodne diskriminacije ili rodno nasilja zasigurno su: neobučeni i neprofesionalni nastavnici/ce, demotivirani i nedovoljno plaćeni nastavnici/ce, nedostatak nadzornih mehanizama i okruženje u kojem dominiraju muškarci. Jako je važno da nastavnici/ce i drugo obrazovno osoblje prođu kroz stručne obuke o ponašanju prema djeci i mladim osobama koje su žrtve rodno nasilja ili diskriminacije. Upravo zbog toga, sastavni dio nastavnih programa trebalo bi biti promoviranje podizanja svijesti o rodnoj ravnopravnosti kroz proučavanje razlika u uvjetima, potrebama, stepenu učešća, pristupu izvorima i razvoju, kontroli sredstava, donošenju odluka, koje postoje između muškaraca i žena u odnosu na njihove dodijeljene rodne uloge. Kada govorimo o stvarnoj implementaciji rodno odgovornog obrazovanja, onda možemo reći da suština ovakvih rodničkih analiza ne bi trebala biti samo površna analiza razlika u učešću žena i muškaraca u donošenju odluka ili u pristupu, već bi za krajnji cilj ovakve analize morale imati donošenje učinkovitih mjera za smanjivanje svih oblika diskriminacije.

Nastavni programi također bi značajno trebali biti unaprijeđeni, a kao glavni zadatak imati za cilj pomoći učenicima i studentima da unaprijede svoja znanja i vještine. Ali kako turbulentne promjene u društvu mijenjaju i obrazovni ambijent, tako se i znanja i vještine koje su potrebne učenicima i studentima također mijenjaju. U tom kontekstu također se ističe prijevratna potreba za novim nastavnim programima i modelima nastave koji promoviraju rodnu ravnopravnost. Posebnu pažnju trebalo bi posvećivati rodnoj dimenziji u sadržajima nastavnih programa i razvoju općih planova i programa, gdje bi se nužno morala napraviti detaljna analiza zastupljenosti istaknutih žena kroz našu zajedničku historiju u obrazovnoj literaturi koja se koristi, uloga koje se ženama dodjeljuju, njihovog značaja i doprinosa u nauci i društvu.

Kao i kod drugih područja u sferi obrazovanja, analiza nastavnih programa treba podrazumijevati i razmatranje rodne dinamike. Bitno je uključiti rodno uravnoteženi niz ključnih aktera u analizu i reviziju nastavnih programa, jer su dosadašnje analize nastavnih programa pokazale kako su oni opterećeni patrijarhalnim stereotipima o rodnim ulogama muškaraca i žena.

Sadržaj nastavnog programa treba prilagođavati potrebama učenika/ica i pobrinuti se da njihovo učenje bude relevantno i odgovarajuće. U tom kontekstu svi nastavni sadržaji mogu imati rodnu dimenziju, tako što će sadržaji svih nastavnih programa promovirati principe rodne ravnopravnosti i nenasilja fokusirajući se na ljudska prava i jednakost spolova uz ravnopravan tretman. Pritom obrazovni praktičari trebaju procijeniti svijest nastavnika o rodnoj problematici u sklopu šire procjene potreba za edukacijom nastavnog osoblja.

Zaključak

Uprkos sve većoj svijesti o neravnopravnosti među spolovima te nastojanjima zakonodavnih institucija (državnih i entitetskih) i međunarodnih organizacija da se ostvari ravnopravnost u BiH, suštinske promjene dolaze vrlo sporo. Škole i obrazovne ustanove u svojim formalnim i neformalnim programima i dalje uglavnom prenose znanje, učenje, vrijednosti i iskustva muškaraca. Društvo koje želi biti inkluzivno i rodno osviješteno treba poduzeti svjesne napore kako bi promijenilo stavove i smanjilo razlike među spolovima, a obrazovne ustanove u tom procesu moraju imati ključnu ulogu. Obrazovne ustanove zauzimaju jedinstven položaj u svakoj zajednici i samo kroz podizanje svijesti mogu ispravljati pogrešne informacije i na taj način ilustrirati nove uzorne modele ponašanja. Obrazovnim ustanovama je neophodna pomoć u provođenju rodno osviještene politike. Iako u Bosni i Hercegovini postoje svi zakonski okviri i mehanizmi za provođenje rodno odgovornog obrazovanja, ovaj koncept je i dalje teško razumljiv većini onih koji rade u nastavi, a uz to se ne odražava niti u politikama niti u praksama koje slijede obrazovne ustanove.¹⁶

Društveni uvjeti u Bosni i Hercegovini u kojima se odvija borba za ravnopravnost daleko su od idealnih, bez obzira na to što se stvaraju u kontekstima u kojima bi emancipacija trebala biti neminovnost. Potpuna emancipacija je jedino ona koja preispituje postojeće društvene postavke, a ne ona koja jednostavno uključuje ženu u već postavljene patrijarhalne

¹⁶ Vidjeti više u priručniku: Gender centar RS 2011. *Priručnik za uvođenje principa ravnopravnosti spolova*. Europrint, Banja Luka.

